

JOHN HALDON

THE BYZANTINE WARS Battles and Campaigns of the Byzantine Era

(The History Press, Stroud, 2013. 235 o. ISBN: 9780752496528)

A bizánci történelem ismert angol kutatójának ezúttal nyomtatott és e-book formátumban is megjelent munkája valahol félúton helyezkedik el a szakkönyv és az ismeretterjesztő irodalom között. A bizánci hadtörténet iránt érdeklődő olvasók haszonnal forgathatják, de a téma kutatói számára is hasznos lehet. Tulajdonképpen a szerző *Warfare, State and society...* monográfiája kiegészítő kötetének lehet tekinteni. Érdekes, hogy voltaképpen ugyanazon témát három külön műben dolgozta fel: az említett mű a szakmának készült monográfia, a *Byzantium at War* viszont inkább az ismeretterjesztő jellegű összefoglalása a bizánciak háborús tapasztalatainak, katonák és civilek szemszögéből. Azonban egy rész hiányzott mindkettőből: az ütközetek részletesebb leírása, márpedig komoly olvasóközönsége van ezek leírásának is. A mostani kötet az ő érdeklődésüket elégti ki olvasmányos formában.

A bevezetést követően a bizánci háborúk földrajzi jellemzőit foglalja össze a szerző: ismerteti a balkáni és az ázsiai hadszínterek terepviszonyait, a fontos hadiutakat és hegyesorosokat. A második fejezettel kezdődik a bizánci hadtörténet eseményeinek kronologikus (de nem túl részletes) bemutatása. Justinianus császár hódító háborúinak ismertetése a stratégiai és taktikai jellemzők és hadrendek leírásával indul, majd a korszak hadművészetét leginkább jellemző hadiesemények következnek. Először a perzsák elleni darai csata kerül sorra, aztán a nyugati hódító hadjáratok, az itáliai gótok ellen vívott Tadinæ-menti, majd a frankok elleni voltturnusi győzelem. Haldon mind-egyik esetben kiemeli az íjászok szerepét és azt, hogy a korszak bizánci seregei gyakran különböző népek csapataiból álltak, ezek jól vezetett és fegyelmezett erők voltak, ami nagy szerepet játszott Belisarius és Narses győzelmeiben.

A következő fejezet a Justinianus utáni időszakot tárgyalja, az iszlám hódításokkal bezárólag. Először a taktikai és stratégiai változásokat ismerteti a szerző, majd egy rövid összefoglalót ad a váróvívás jellemző módszereiről. Ez a rész az egész bizánci időszak ostromművészetét foglalja össze, kitekintve a vonatkozó értekezésekre, az ostromgépek különböző típusaira. Ismét a perzsa hadszíntérrel kezdődik az események bemutatása, a perzsák elleni solachoni csatával (586) – érdemes megjegyezni, hogy a felhasznált forrásanyag (Theophylaktos Simokattes) már magyarul is olvasható Olajos Teréz fordításában. Kár, hogy Herakleios perzsa háborúira nem sok szót veszteget, de a következő rész, az iszlám terjeszkedés jellemzése jól összefoglalja a birodalom VII. századi problémáit, amelyek az arabok sikereit lehetővé tették. A szíriai vereségeket a jabiyai és a yarmuki csatákkal (636) szemlélteti – utóbbinál rámutat, hogy elkülönült összecsapások sorozatáról volt szó, nem egyetlen nagy ütközetről –, majd kitér a következményekre, a birodalom stratégiájának átalakulására azután, hogy az iszlám hódítással szemben tartós védelemben szorultak (megint csak fontos megjegyezni, hogy John Haldon már korábban egy monográfiát szentelt a VII. századi átalakulásnak, tehát a téma részletesebb bizánci vonatkozású kibontása ott található).

A VIII–IX. század a „sötét kor,” a bolgár és arab támadások elleni védekezés időszaka. A fejezet élén itt is a stratégiai helyzet bemutatása áll, amit a taktikai szervezet leírása követ. Ezután a menetbiztosítás módjának bemutatásával tér rá a korszak egyik legsúlyosabb vereségére, a pliszkai csatára (811), majd Krum kán újabb, versinikiai győzelmével (813) folytatja. Bizánc a keleti határokon sem volt túl sikeres a kalifák hatalmával szemben, mint az anzeni csata (838) mutatja. A IX. század második felében azonban már sikeresebbek lettek a bizánciak, mint az a „Püspökréten” (863) és Bathys Ryaxnál (878) kiderült. A birodalom hadereje azonban még messze nem volt a csúcson, amint a bolgárok elleni achelosi vereség (917) is bizonyít.

Az ötödik fejezetben a X. századra, a visszahódítás időszakának csatáira kerít sort a szerző. Először bemutatja az arab portyák utolsó időszakát, Saif ad-Daula aleppói emír támadásait, sikeres 956-os rajtaütését Anzitenében. Ezután kezdi csak tárgyalni az offenzív stratégiára való áttérés következményeit, a taktikai változásokat. A következő ütközetnek már magyar vonatkozása is van:

a 970-es arkadiiopolisi csata a kalandozások záró fejezete (érdekes, hogy Haldon a lovasfjász taktika szerepét milyen fontosnak tartja kiemelni ebben az ütközetben). Ezt követően a X. századi bizánci hadtörténet talán legrészletesebben tárgyalta eseményei következik, a 971-es dorostoloni csaták. Itt a kijevi Svjatoszlav ellen küzdő bizánci seregek példáján különösen részletesen tudja bemutatni a hadszervezetet és az alkalmazott taktikákat. A fejezetet II. Basileios háborúinak bemutatása zárja (a bolgárok elleni hadjáratokra koncentrálnak).

Az utolsó fejezet a XI. századi összeomlás és a Komnenos-császárok uralkodása alatti talpra állás időszakát tárgyalja. A stratégiai helyzet ismertetését a taktikai szervezet változásainak bemutatása követi, majd a manzikerti hadjárat leírásával kezdi tárgyalni a korszak eseményeit. Ezt a zavaros időszakot csatái követik: Kalavryai (1078) és Dyrrachion (1081). Ezután a Komnenosok reformjait tárgyalja, amit egy újabb magyar vonatkozású csata leírása követ (Zimony, 1167). A fejezet utolsóként bemutatott hadi eseménye Manuel császár myriokephaloni veresége (1176). Ezt követi a következtetések összefoglalása. Érdekes, hogy a források és szakirodalom összefoglalója egyben tárgyalja az eseményekre vonatkozó írott forrásokat és a vonatkozó, válogatott irodalmat, a szövegben ugyanis nincsenek külön jegyzetek.

Ez a nem túl terjedelmes kötet igazán figyelemre méltó, erénye, hogy a csaták között győzelmeket és vereségeket egyaránt bemutat. A köztörténetre nem sok szót veszteséget, azt máshol is megtalálhatja az olvasó, viszont rejtély, hogy Herakleios háborúira miért nem tért ki részletesebben. Több térkép (jó hogy a csatákat bemutató vázlatok általában több fázisra bontva mutatják be a harc menetét), illetve színes és fekete-fehér képek teszik élvezetesebbé a munkát, amelyet talán itthon is érdemes lenne kiadni magyar vonatkozásai és hasznos ismeretterjesztő volta miatt.

Tóser Márton

DAVID NICOLLE

MANZIKERT, 1071. THE BREAKING OF BYZANTIUM

(Osprey, London, 2013. 96 o. ISBN: 978 1 78096 503 1)

A „bizánci Mohács” magyar nyelvű irodalma nem túl gazdag: jóformán G. Regan *Döntő csaták*-beli leírása az egyetlen részletes ismertető, legutóbb pedig B. Szabó János is kitért rá a *Háborúban Bizánccal* című könyvében. Az angolszász szakirodalom az utóbbi időben viszont jócskán nekiveselkedett a bizánci témáknak (a franciák – Laurent, Cahen, Cheynet – pedig már korábban is foglalkoztak vele), így ez az ismeretterjesztő munka komoly háttéranyagra támaszkodhatott. Az Osprey kiadványait ismerők tudják, mire számíthatnak: színes és fekete-fehér képekkel, térképekkel ellátott összefoglaló írásra a témáról, melyet főleg a vonatkozó másodlagos irodalom felhasználásával írtak meg. David Nicolle régóta kutatja a keresztes időszak hadtörténetét, ami egy alapos munkát eredményezett.

A mű az előzmények ismertetésével indul, röviden kitér a bizánci és muszlim határvidék etnikai-vallási sokszínűségére, majd a bizánci hatalom újraéledését veszi sorra. Ez a rész meglehetősen általános, és keveset tudunk meg belőle a témára vonatkozóan, lényegében a határvidék, a vallási feszültségek bemutatását kapjuk a bizánciak és az eretneknek tartott örmények között. Megállapítja, hogy a XI. századi terjeszkedés a Van-tó vidékén ugyan stratégiaileg helyes döntés volt, de az új keleti határok nem váltak biztonságosabbá, mint az később kiderült. Ezután a szeldzsukok felemelkedését kezdi tárgyalni, a bizánciakhoz képest jóval részletesebben, kitérve nomád életmódjukra, az iszlám elterjedésére, majd a Szeldzsuk-dinasztia felemelkedésére. Türkmen követőik élén, népmozgásukra támaszkodva előbb a Gaznavidák, majd régi riválisuk, az oguz jabgu legyőzésével létrehozták saját birodalmukat. A türkmének és a dinasztia érdekei nem teljesen estek egybe, mivel utóbbiak fennhatósága elég laza volt, így jelentős nomád csoportok költöztek Azerbajdzsánba, ahol viszonylag függetlenül élhették nomád életüket és az iszlám nevében indíthattak portyákat